

ценой, 2) деструктивні гендерні стереотипи, 3) свободні полові стосунки, 4) гомосексуалізм, 5) пропаганда проституції та порнографії, 6) наркоманія, 7) ненормативна лексика, 8) жорстокість та насилля. З аналізу, проведеного в статті, видно, що перелічені фактори впливають на поведінку молоді в 5 відхиленнях, яким може протистояти тільки морально стійка особистість.

The article enumerated and analysed the reasons of deviate behavior of teenagers. It is researched the influence of negative social factors on forming of growing individuality: ersatz art, mass culture propaganded by means of mass information that form primitive needs, break civil norms and lead to the deformation of spiritual and moral spheres of youth. It is outlined and analysed 8 antiacmeological aspects, cultivated by means of mass information: 1) achievement and success by any price; 2) destructive gender stereotypes; 3) free sexual relations; 4) homosexuality; 5) propaganda of prostitution and pornography; 6) drug addiction; 7) abnormal lexis; 8) cruelty and violence. From the analysis given in the article it is shown that enumerated factors reflected on youth's behavior in 5 deviations and only moral firm individuality can resist them.

Статтю подано до друку 18.09.2012.

©2012 р.

О. І. Василевська (м. Суми)

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Постановка проблеми. Аналіз переважаючого змісту інформаційного, особливо комп'ютерного і телевізійного середовища, в яке занурені сучасні дорослі і діти, дозволяє припустити, що це віртуальне середовище може створювати ілюзорний життєвий простір, вихолощувати емоційний зміст стосунків, стати причиною розвитку емоційних, поведінкових і особистісних проблем.

Людині, яка перебуває у складному життєвому стані, заважають психічні захисти та недостатня здатність до рефлексії внутрішніх життєвих обставин. Людина буває нездатна вербалізувати проблему, вона не може знайти відповідний термін. За таких умов дієвим засобом розуміння проблеми є символізація – і саме тут може допомогти чарівна казка.

У наш час спостерігається розмаїття практичних методів психологічної допомоги особистості. Однак, як правило, вони неспроможні розв'язувати завдання глибинного дослідження психіки суб'єкта у поєднанні її свідомих та несвідомих аспектів. Крім того, наявне розмежування психодіагностики та психокорекції.

Казки існують майже у всіх суспільствах. Такі оповідні історії несуть свій сенс, приховане послання, справляючи виховний та терапевтичний вплив. Казки торкаються різних тем, життєвих ситуацій дають можливість нового погляду на проблему, пропонують нові вибори.

Аналіз актуальних досліджень. Широкий спектр різнобічного дослідження казки, до якого увійшли філософські (О.Ф.Лосєв, К.Хюбнер, Ф.В.Й.Шеллінг), антропологічні (Дж.Кемпбелл, К.Леві-Стросс, Е.Тайлор, Дж.Фрезер), філологічні (О.М.Афанасьєв, Е.М.Мелетинський, О.О.Потебня, В.Я.Пропп, О.Фрейденберг), психологічні (Б. Беттельгейм, Є.Берн, Є.Гаднер, Р.Джонсон, К., А.Менегетті, Е.Нойманн, О.Франк, М.-Л. Фон Франц, З.Фрейд, К.Г.Юнг, М.Осоріна, Е.Петрова, Т.Зінкевич-Євстигнеева), дозволяє наблизитись до розуміння психологічного феномену казки.

Проте більшість досліджень присвячені впливу, який чарівна казка справляє на дітей дошкільного віку. Вважаємо, що дослідження впливу чарівної казки на особистість не має обмежуватися вузькими віковими рамками, оскільки наслідки цього впливу багато в чому

визначають подальший життєвий шлях особистості. Якщо говорити про зміст казок, то дошкільний вік йому відповідає не більше, ніж шкільний або подальші вікові періоди, що і обумовлює мету нашого дослідження.

Мета дослідження обґрунтувати та теоретично дослідити особливості використання казки в пізнанні психіки.

Виклад основного матеріалу. Використання казок та історій в психотерапевтичній практиці характерно для усіх основних психологічних напрямів, з тією різницею, що функції використання читання і розповіді розрізнятимуться.

Так, поведінковий підхід стосується історій і казок як опису можливих форм поведінки. Робота з казкою, на думку вчених, сприяє забезпеченню новими умовами для навчання, виробленню адаптивної поведінки або подоланню дезадаптивної поведінки [2, с. 4].

Казка, яку почула людина в дитинстві, на думку засновника трансактного аналізу Еріка Берна, може стати основою життєвого плану людини і визначити його подальшу долю. Ерік Берна аналізує сценарії, сюжетна лінія яких відповідає відомим казкам (про Червону шапочку, Попелюшку). Дослідник підкреслює значущість у ході виникнення сценарію самого процесу розповідання казки, коли між дорослим і людиною виникає особлива спільність. У результаті життєвий план конкретизується. Саме казки, на думку вчених, є першими чітко структурованими, цілісними історіями, які можуть братися дітьми за зразок і в майбутньому несвідомо впливати на вибір певної форми поведінки.

К.Г. Юнг, представник аналітичної психології, доводив, що казки представляють колективне безсвідоме. Розглядаючи процес психічного розвитку як виникнення і диференціацію свідомості з несвідомого, дослідник основним мотивом казки вважав процес індивідуалізації як досягнення цілісності особистості, наближення до свого сутнісного Я (самості). Через усвідомлення, інтегрування різних сторін Я. Зокрема, знайомство із власними архетипами Персоною та Тінню. Дослідник особливу увагу приділяв архетипічній символіці, яка присутня в казках, метафоричності казкового змісту.

Індивідуальна психологія підкреслює, що прихований від свідомості людини домінуючий сюжет («казка») є основою прочитання і проживання людського життя. У психодрамі в процесі казкового дійства відіграються реальні людські емоції. Послідовники М.Еріксона використовують історії і казки для наведення трансу і навіювання.

Казка широко представлена в сучасних психологічних дослідженнях. Зокрема, науковець Є.Ю.Петрова вважає, що деякі сюжети казок відтворюють типи вікових криз (конфліктів) за Е.Еріксоном, і у символічній формі дають варіанти їх можливого вирішення.

Харківські вчені Д. Арановська-Дубовис, Є.Заїка та Є.Цопа досліджували сприймання дошкільниками казок, спираючись на тлумачення вчинку М.Бахтіна.

Київський вчений О.О.Бреусенко-Кузнєцов досліджує спорідненість казки героїчному міфіві. Він зазначає, що існує відповідність стадій екзистенціальної кризи темам чарівної казки. Науковець підкреслює, що доросла людина може використовувати феномен чарівної казки для особистісного зростання.

О.В.Мазяр, науковець Житомирського державного університету, проводить аналіз життєвих сценаріїв (за Є.Берном) в українських народних казках. Пропонується їх ціннісна характеристика, вивчаються можливі деструктивні наслідки втілення [8, с. 75].

Представник московської школи казкотерапії І.В. Вачков досліджує розвиток самосвідомості через психологічну казку, особливості розвитку емоційної сфери молодшого школяра на заняттях з використанням елементів казкотерапії. Д.Ю. Соколов аналізує психологічні механізми впливу казки під час особистісної терапії, пропонує авторські казки для роботи з різними поведінковими, особистісними, емоційно-вольовими проблемами дорослих і дітей [4, с. 68].

Т.Д. Зінкевич-Євстигнеєва у своїх дослідженнях приділяла увагу проєктивній діагностиці у казкотерапії. Вона запропонувала систему «казкотерапевтичної психокорекції», яка спрямована на знайомство з сильними сторонами особистості дитини, пошук нестандартних оптимальних виходів з різних ситуацій. Курс казкотерапії, якій розробила науковець, сприяє розвитку творчого мислення, уваги, пам'яті, позитивну комунікацію і адекватну самооцінку [6, с. 36].

Психологічний феномен казки вивчався різними психологічними школами, що зумовлено поліфункціональністю самого об'єкту. Образи казки працюють водночас на свідомому та без свідомому рівнях. Що дозволяє гнучко і варіативно використовувати казку для вирішення різнопланових проблем особистості [1, с. 73].

Здатність казок і історій оптимізувати контакт клієнта і терапевта відмічають багато психологів. Наприклад, Д.Ю. Соколов, характеризуючи переваги казки, називає роботи використовують розповідь і загальну мову казки для дорослого і дитини, високу інформативність казки за рахунок метафоричної мови, опору на творчість (під час розповіді може покращуватися стан не лише дитини, але і самого терапевта), свободу в моделюванні минулого, сьогодення і майбутнього.

У процесі консультування і психотерапії психолог може застосовувати художні казки — народні й авторські. Казки, залежно від завдань, поділяються на: дидактичні, медитативні, психокорекційні, психотерапевтичні. Наприклад, вигадані психологом для спеціальних цілей виховання казки можна назвати авторськими дидактичними художніми казками. Психокорекційні та психотерапевтичні казки можуть створюватися фахівцями для вирішення професійних завдань.

При використанні в психологічній практиці казки, як правило, застосовують поняття «казкотерапія». Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєва представляє казкотерапію як: лікування; процес пошуку сенсу; утворення зв'язку між казковими подіями і поведінкою в реальному житті; об'єктивізацію проблемних ситуацій; активізацію ресурсів, потенціалу особи; освіта і виховання дитини [5, с. 56].

Автор зазначає, що казка активізує терапію середовищем, казковим середовищем, в якому може розкритися особовий потенціал.

На думку Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєвої, казкотерапія в людському досвіді існувала завжди. Вона виділяє чотири етапи становлення казкотерапії, які не заміщають один одного, а інтегруються.

Автор пропонує схему казкотерапевтичного заняття: ритуал «входу» в казку; повторення; розширення; закріплення; інтеграція; резюмування; ритуал «виходу» з казки.

Особливе значення, на думку Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєвої, у роботі казкотерапевта відіграють клієнтські казки. Автор радить проводити сесію з написання клієнтської казки в три етапи: уповільнення; написання казки; прочитання казки, завершення.

Розглянемо ще один вид казок, який широко використовується в казкотерапії — народні казки. Вплив народної казки, на думку дослідників, полягає у тому, що за нею стоять не стихійно створені, слабо структуровані сюжети, а тривала історія їх існування. молодшого цілком в зашифрованому виді. Фактично, йдеться про трансльовані інформаційні матриці, на підставі яких може відбуватися формування поведінки людини.

Народні казки традиційно розділяють на казки про тварин, побутові казки, страшні казки і чарівні казки. В. Я. Пропп, проаналізувавши сто казок, опублікованих у збірці А. Н. Афанас'єва, відкрив структуру чарівної казки.

У пошуках казкових інваріантів В. Я. Пропп створив поняття функції (вчинок дійової особи, визначуваній з точки зору його значущості для ходу дії). На думку дослідника, елементами чарівної казки, що повторюються, є функції дійових осіб. Не всі функції в кожній казці є присутніми, але число їх обумовлено порядком, в якому вони виступають в ході розгортання дії казки, і цей порядок незмінний. Незмінний і набір з семи ролей, між якими цілком ясно розподіляються конкретні казкові персонажі зі своїми атрибутами [9].

Кожна з семи дійових осіб (тобто кожна з семи ролей), як те: герой, антагоніст (шкідник), дарувальник, помічник, царівна або її батько, відправник, помилковий герой, — має своє коло дій, тобто одну або декілька функцій.

Подібне обов'язкове представлення ролей і функцій схвалюється далеко не усіма казкотерапевтами. Тому що дотримання класичних правил стає надзвичайно складним в ході роботи з клієнтом. Проте зазначені вище умови виконуються не лише в російських народних казках, але і лежать в основі народних казок, наприклад, народів Європи.

Досліджуючи казкотерапію як виховну систему, Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєва пропонує ряд принципів, перший з яких, — усвідомленість. Це означає, що робота з казкою має на увазі усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків і ролі кожного персонажа в розвитку сюжету. Питання, на які читачеві варто відповідати, слідуючи цьому принципу, — «що»? «чому»? «навіщо»? «для кого вигідно»?

Принцип множинності припускає, що читач розуміє багатозначність кожної казкової події. Завершальний принцип — зв'язок з реальністю. Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєва вважає, що кожна казкова ситуація розгортає перед читачем життєвий урок. Ці принципи служать основою для пропозиції схеми аналізу казки [5, с. 24].

У схемі дослідниця пропонує виділяти основну тему, лінії героїв (мотиви їх вчинків, способи подолання труднощів, відношення до навколишнього світу і до себе), актуалізовані почуття, а також образи і символи, використані в казці.

Основна тема, з точки зору Т.Д. Зінкевич-Євстигнєєвой, слугує вираженням завдання або уроку, який знаходиться в казці.

Далеко не усі психологічні напрями вітають подібний «прямий» (з поясненнями і аналізом) спосіб використання казки у вихованні і психотерапії.

Зокрема, аналітичний підхід надає першочергове значення роботі з метафорою. казкові метафори, на думку вчених, не розчленовуються свідомістю, безпосередньо впливають на особу в цілому (в першу чергу на несвідоме). Аналітичну психологію неможливо уявити без аналізу казок, оскільки «відкрите» К.Г. Юнгом колективне несвідоме наповнене міфологічним змістом [12, с. 13].

У практичній психології метафоричність казки є засобом допомоги суб'єкту у розв'язанні його особистісних проблем. Метафора, як і казка, формується у контексті модусу фіктивності „немов би”, за допомогою якого вводиться будь-який „можливий світ”. Це дозволяє легко й вільно оперувати в уяві казковими образами, рефлексуючи власний внутрішній стан [10; 11].

Важливою складовою психокорекційного процесу виступає інтерпретація метафорично представленого суб'єктом словесно-образного матеріалу. Безпосередня інтерпретація казки, яка є своєрідною у кожного, дозволяє виявити специфічний ракурс особистісної проблематики учасника [7, с. 140].

Використання метафоричності казки дозволяє пом'якшувати психологічні захисти, що зашкоджують у представленні особистісно значущого матеріалу, породжують відступи від реальності та викривлення сприйняття об'єктивної реальності. При цьому нівелюються ситуативні захисти, відкривається можливість виходу на базові захисти, пов'язані з логікою несвідомого.

Трактування символіки казок являє собою перехід від абстрактного змісту казки до конкретної семантики особистої проблематики. Трактування метафори передбачає виявлення її емоційно-смыслового навантаження. Метафоричний зміст, представлений у казках, адаптований до соціуму, отже, метафора може виступати засобом прояснення несвідомого.

Найважливішою умовою психокорекційної роботи є цілісність пізнання. В процесі інтерпретації казки здійснюється синтез свідомо представленого автором змісту та неусвідомлюваної (підтекстної) семантики.

Психоаналітична інтерпретація казки ґрунтується на процесуальній діагностиці з врахуванням значень архетипної символіки. Шлях встановлення логічних взаємозв'язків у процесі інтерпретації казки відкриває можливість виходу на базові захисти суб'єкта, розкриття логіки його несвідомого та внутрішньої суперечності, яка узгоджується з логікою свідомого. Завдяки такому системному аналізу можна розкрити глибиннопсихологічну сутність особистісної проблеми.

Наступний важливий момент полягає в тому, що казки дозволяють відчувати психологічну захищеність. Зміст несвідомого представлено у символічній формі. Символічне вираження у казках знаходять почуття і комплекси інфантильного порядку. Інтерпретація архетипної символіки казок сприяє об'єктивуванню внутрішніх суперечностей психіки. Ключове поняття для розуміння змісту і значення казок — архетип [3, с. 123].

Юнгіанські психотерапевти, що використовують казку у своїй практиці, виділяють, як і багато інших дослідників, чотири техніки терапії казкою.

1. Підхід наївний і інтуїтивний. Його, як правило, використовують батьки, коли читають або розповідають казки своїм дітям перед сном або у вільний час, створюючи при читанні або розповіді атмосферу прийняття і емоційної близькості. Суть наївного підходу полягає в тому, щоб не робити ніяких спроб інтерпретації казки, навіть якщо казка використовується в психотерапевтичній роботі.

2. Психодинамічна інтерпретація символів і мотивів у казках. Інтерпретація казок в аналітичній психології — одна з найбільш поширених і «працюючих» в практичній психології. Проте навіть серед юнгіанських терапевтів немає одностайності стосовно аналізу тієї або іншої казки. У руслі цієї техніки казка буває прочитана групі або індивідуально, а потім терапевт за спеціальною схемою збирає асоціації і враження від прочитаної казки.

3. Використання казки як виду терапії грою. Передбачається, що кожна казка може бути розділена на ролі і програна. Що здатне привести «акторів» до катарсису, очищення і релаксації.

4. Створення казки. Казки в аналітичній практиці створюються, як правило, в процесі індивідуальної роботи з клієнтом. Потім аналізуються з метою розуміння проблем клієнта.

Чарівна казка не є чимось застиглим. В дослідженнях В.Я.Проппа зазначено, що можна створювати нові казкові сюжети в необмеженій кількості. Таким чином, в роботі з клієнтом доцільно використовувати поєднання народного казкового тексту (як узагальненого), авторського (як індивідуально-своєрідного) і створеного самою людиною. Казка, яка самостійно створена клієнтом, найбільш відповідає його життєвій ситуації. Завдяки цьому, може бути найбільш ефективною [9].

У психотерапії казкою зустрічаються дві основні стратегії: одна фокусується на ідентифікації проблеми і конфлікту, друга спирається на цілющу силу казки.

У процесі аналізу казки психодіагностична і психокорекційна функції злиті. Точність психодіагностики, що поєднується з урахуванням бачення психологічного змісту казки самим її автором, має психокорекційний ефект. Результативність психоаналізу казки визначається знаходженням зв'язку між свідомими і несвідомими аспектами психіки, що сприяє розширенню меж самоусвідомлення і тим самим забезпечує людині суб'єктивне відчуття психологічної захищеності, сприяє інтеграції психіки на більш високому рівні у напрямі досягнення психологічної зрілості [3, с. 69]. Аналітична психологія використовує читання (розповідь), складання (програвання) казок і діагностика стану клієнта на основі аналізу казкових сюжетів, фантазій і снів.

Таким чином, казки в символічній, образній формі розповідають про головні етапи становлення особистості. Готують людину до проживання кризових ситуацій. Казки надають можливість виявити внутрішні конфлікти, особливості життєдіяльності людини. Та ефективно допомагають при особистісних проблемах різним віковим категоріям.

Висновки. Необхідним для особистісного розвитку людини виступає залучення її до світу казки. Важливо, щоб взаємодія людини і казки не обмежувалась лише дитинством. Кожна людина повсякчас живе у символічному вимірі, але не помічає цього, оскільки надмірну увагу концентрує на буденності.

Теоретичний аналіз діагностичного, корекційного, психотерапевтичного потенціалу казки представлено в поведінковому, гуманістичному, психоаналітичному напрямках, в трансактному аналізі, гештальт-терапії, драмотерапії.

Казки виконують діагностичну, корекційну, терапевтичну і прогностичну функції. У процесі консультування, психокорекції і психотерапії використовуються народні і авторські казки. В свою чергу, залежно від завдань, казки поділяються на дидактичні, медитативні, психокорекційні, психотерапевтичні. Структуру чарівної казки складають функції, які виконують дійові особи казки.

Метафоричність, символізм казки сприяють її ефективному застосуванню в психологічній практиці. Вона може бути дієвою тоді, коли необхідно вирішувати проблему конфронтації та психологічного опору клієнта. Застосовують різні методи і прийоми роботи з казкою: читання, розповідання, переказ, аналіз, переписування, постановка за допомогою ляльок або програвання, написання казок.

Для кращого розуміння своєї життєвої ситуації людині необхідно звертатися до особистої чарівної казки. Найбільш дієвим засобом звернення до своєї казки є її написання.

Слід рекомендувати використання казки в діагностичній, корекційно-розвивальній, консультативній роботі практичного психолога, психотерапевта з різними віковими категоріями. Це дозволить досягти більш ефективної співпраці з особистістю при вирішенні досить широкого спектру проблем.

Література

1. *Беттельгейм Б.* Психология волшебной сказки / Б.Беттельгейм. – М.: Речь, 2001. – 230 с.
2. *Бреусенко-Кузнецов А.А.* О совместном сочинении сказки как вербальной технике в пространстве арт-терапии / А.А.Бреусенко-Кузнецов. – К.: КИТ, 2005. – 135с .
3. *Дикман Х.* Юнгианский анализ волшебных сказок. Сказание и иносказание / Х.Дикман. - СПб.: Академический проект, 2000. – 256 с.
4. *Заика Е.В.* Психологические механизмы развития личности ребенка-дошкольника при восприятии сказки / Е.И.Заика // Вісник Харківського університету, 1998. – 98.
5. *Зинкевич-Евсигнеева Т.Д.* Основы сказкотерапии / Т.Д. Зинкевич-Евсигнеева . – М.: Речь, 2006. – 190 с.
6. *Зинкевич-Евсигнеева Т.Д.* Развивающая сказкотерапия / Т.Д. Зинкевич-Евсигнеева. – М.: Речь, 2006. – 168 с.
7. *Калина Н.Ф.* Лингвистическая психотерапия / Н.Ф.Калина. – К.:Ваклер, 1999.–282с.
8. *Мазяр О.В., Юрчак О.С.* Життєві сценарії в українських народних казках / О.В. Мазяр, О.С. Юрчак // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 2. – С. 73-77.
9. *Пропп В.Я.* Исторические корни волшебной сказки / В.Я.Пропп; отв. ред. В. И. Еремина, Н. М. Герасимова; Ленинградский государственный университет им. А.А. Жданова. – ЛГУ, 1986. – 365 с.
10. *Ранк О., Закс Г.* Психоаналитическое исследование мифов и сказок. Между Эдипом и Озирисом: становление психоаналитической концепции мифа / О .Ранк, Г. Закс. – М.: Совершенство, 1998. – 260 с.

11. Солодухов В.Л. Метафоричність казки як засіб активного соціально-психологічного навчання: автореф. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук: спец. 19.00.07. «Педагогічна та вікова психологія» / В.Л.Солодухов. – Івано-Франківськ, 2007. – 24 с.
12. Юнг К.Г. Феноменологія духа в сказці / К.Г.Юнг // Бог и бессознательное. – М.: Олимп, 1998. – 227-282 с.

В статтє проаналізовано одно из направлений психотерапии, а именно сказкотерапия. Содержится структурно-функциональный анализ, типология сказки. Обосновывается диагностический и коррекционный потенциал сказки.

The article analyzes one of the areas of psychotherapy, namely storytherapy. Provides structural and functional analysis, typology tale. Substantiates the potential diagnostic and corrective tale.

Статтю подано до друку 25.10.2012.

©2012 р.

С. Б. Кузікова (м. Суми)

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СУБ'ЄКТНА АКТИВНІСТЬ: МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТА САМОРОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Розвиток прикладних психологічних досліджень особистісного зростання вводить у категоріальний апарат науки нові поняття. До таких понять належить психологічна культура. У філософських дослідженнях в культурі виділяють процес саморозвитку людини (її цінності, норми і способи організації поведінки) та культурно-історичні універсалії (О.Г. Асмолов, Л. С. Виготський, А. О. Деркач, І. Ф. Ісаєв, М. С. Каган, Е. С. Маркарян).

Власне бачення світу та індивідуальний спосіб взаємодії з ним (стратегії поведінки), вбудовані в контекст осмислюваного досвіду суб'єкта, дозволяють визначити зону найближчого розвитку стосовно значущого майбутнього, тобто спрямувати саморозвиток – з одного боку. А з іншого – виступають мотивуючою силою, яка дозволяє інтегрувати даний досвід і тим зміцнити, збагатити власний особистісний потенціал і перейти на наступну сходинку особистісного розвитку. У ході розвитку суб'єкт робить фрагменти дійсності частиною своєї особистісної системи, напрацьовуючи певні стратегії і тактики їх інтерпретації та технології управління ними. Якщо цей процес відбувається усвідомлено і цілеспрямовано, то в цьому випадку особистість можна вважати суб'єктом власного саморозвитку. Звідси актуальною є потреба у з'ясуванні індивідуально-особистісних і соціально-психологічних чинників та механізмів ефективного перебігу саморозвитку як суб'єктної активності. Дана стаття присвячена саме розгляду механізмів становлення суб'єкта саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. У психологічній науці трактування поняття «механізм» неоднозначне. «Психологічний механізм» є широким поняттям й передбачає сукупність факторів, умов, закономірностей взаємодії людини з навколишньою дійсністю, що забезпечують функціонування людини в світі. Різні автори пропонують різну інтерпретацію, розглядаючи його як структурний або процесуальний аспект явища. Л.С. Виготський, розглядаючи механізм психічного розвитку, відштовхувався від питання «Чим це викликано?» й виділяв як першопричину систему відносин між індивідом і середовищем [3]. На думку М.С. Яницького, в більшості визначень цього поняття виокремлюється той факт, що воно відображає процес особистісного розвитку стосовно розвитку системи ціннісних орієнтації особистості. Вчений визначає психологічний механізм як